

Obiteljski odnosi u djelima Posljednji Stipančići Vjenceslava Novaka i Svila, škare Irene Vrkljan

Mirt, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:865137>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Lucija Mirt

**Obiteljski odnosi u djelima *Posljednji Stipančići*
Vjenceslava Novaka i *Svila, škare* Irene Vrkljan**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Lucija Mirt

Matični broj: 0130318196

Obiteljski odnosi u djelima *Posljednji Stipančići*
Vjenceslava Novaka i *Svila, škare* Irene Vrkljan

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Danijela Marot Kiš

Rijeka, 1. rujna 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Obiteljski odnosi u djelima Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i *Svila, škare* Irene Vrkljan izradila samostalno pod mentorstvom Izv. prof. dr. sc. Danijele Marot Kiš.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Vjenceslav Novak u kontekstu hrvatske književnosti	3
3. Irena Vrkljan u kontekstu hrvatske književnosti.....	6
4. Obitelj i obiteljski odnosi.....	9
5. Roditelji.....	12
5.1. Odnos muž-žena	15
6. Djeca	18
6.1. Juraj i Lucija	18
6.2. Irena, Vera i Nada.....	20
5. Zaključak.....	24
6. Popis literature.....	26
7. Sažetak	27

1. Uvod

Ovim će se radom istaknuti obiteljski odnosi u dvama romanima, realističkom romanu *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i suvremenom romanu *Svila, škare* Irene Vrkljan. Romani pripadaju različitim književnim razdobljima te pružaju različite uvide u stanje obitelji i obiteljskih odnosa vremenu kojem pripadaju. Na početku rada izdvojit će se biografija i stvaralaštvo autora obaju roman te njihova važnost u kontekstu hrvatske književnosti. Irena Vrkljan jedna je od važnih osoba drugog feminističkog vala u hrvatskoj književnosti, stoga i jedna od začetnica poetike ženskog pisma. Prije analize obiteljskih odnosa unutar spomenutih romana, definirat će se i pobliže opisati pojam obitelji preko stručne i znanstvene literature. Ovaj rad istaknut će sličnosti i razlike, naoko nespojivih romana.

Posljednji Stipančići realistički je roman o propadanju senjske patricijske obitelji. Osim prikaza obitelji u romanu se ističe socijalna i politička slika Senja sredinom 19. stoljeća. Obitelj Stipančić pripada patrijarhalnoj obitelji na čelu koje je Ante Stipančić, na početku apsolutni despot koji polagano gubi ugled i bogatstvo (Šicel 2005: 207). Obitelj čine još i Antina supruga Valpurga i kći Lucija koje žive u Antinoj sjeni te sin Juraj, očev ponos i mezimac, koji postaje propali student i simbol odnarođivanja. *Svila, škare* suvremeni je roman koji također prikazuje obiteljsku povijest/raspadanje povezanu s političkim problemima i stanjem zemlje u kojoj se glavna junakinja nalazi. Oba romana u središtu prikazuju obitelj i način na koji se njezini članovi prilagođavaju vremenu u kojem se nalaze te kako se ta prilagodba odražava na njihove obiteljske odnose.

2. Vjenceslav Novak u kontekstu hrvatske književnosti

Vjenceslav Novak hrvatski je književnik, glazbeni pisac, pedagog, teoretičar i skladatelj rođen u Senju 1959. godine. Osnovnu školu i dva razreda gimnazije završio je u Senju, a preostala dva razreda završio je u Gospiću. Prije završavanja studija na Praškom konzervatoriju, radio je kao učitelj u Senju, a zatim kao profesor glazbe u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu gdje je naposljetku i umro 1905. godine. Novak se bavio glazbenom pedagogijom te je autor prvoga hrvatskog glazbenog udžbenika pod nazivom *Starohrvatske crkvene popijevke*. Tijekom života objavio je četrdesetak članaka i kritika s glazbenom tematikom te priručnike i udžbenike harmonije. Bio je urednik dvaju glazbenih listova, *Gusle* i *Glazba*. Krajem 90-ih godina 19. stoljeća, počinje bolovati od tuberkuloze od koje i umire u Zagrebu 1905. godine. Iako pogođen teškom bolešću, Novak je naporno radio u državnoj službi kako bi prehranio svoju obitelj.¹

Iako je široj publici poznat kao prozni pisac, njegovo prvo objavljeno djelo bila je pjesma *Lukoslavu Vukeliću* objavljena u *Viencu* 1874. godine. Većina njegovih novela (izuzev prve *Maca* objavljene u *Hrvatskoj vili* 1881.) oblikovane su po realističkim načelima s građom iz senjske i podgorske svakidašnjice. Kasnije novele poput *U glib* (1904.) i *Iz velegradskog podzemlja* (1905.) prevladavaju socijalnom analizom teškog života potlačenih društvenih slojeva na velegradskim ulicama u kojem autor živi. Probleme koji se vežu uz takav život, poput siromaštva i gladi, Novak obrađuje objektivno i naturalistički. Prvo razdoblje Novakova stvaralaštva obilježile su uglavnom pripovijetke s tematikom iz života ljudi rodnog Senja i Podgorja, a većina je djela takve tematike ujedinjeno u knjizi *Podgorske pripovijesti*. Tako Miroslav Šicel navodi: „Slaba je strana te proze u tome što je pisac težeći za sveobuhvatnim prikazom života svih društvenih slojeva, ne ostvaruje tu temu na dovoljno zanimljivoj i živoj fabularnoj osnovi. U nastojanju da se predstavi kao objektivni tumač i prikazatelj društvenih zbivanja, u svoje pripovijedanje ne unosi dovoljno osobne emocionalnosti, ostajući više-manje, na razini narativnog izvjestitelja.“ (Šicel 2005: 204) Takvo mišljenje ima i Nemeč koji smatra da je Novakov odnos prema građi objektivistički te da se on najviše od svojih suvremenika približio realističkom pripovijedanju i opisivanju te gotovo neutralnom prosuđivanju likova, zbivanja i odnosa. Smatra da je Novak nastojao

¹ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 21. 6. 2020. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>

gotovo u potpunosti prigušiti emocije, temperament i ideološki angažman, čak i nauštrb umjetničkog efekta. (Nemec 1995: 227) *Posljednji Stipančići* pripadaju drugoj fazi Novakova stvaralaštva, a ona traje od devedesetih pa do prvih godina 20. stoljeća. U toj se drugoj fazi Novak „među prvima u hrvatskoj književnosti upustio u razmatranje socijalne problematike hrvatskog društva svojeg vremena.“ (Šicel 2005: 205) Toj fazi pripadaju i pripovijetke *Nezasitnost i bijeda*, *U glib* i *Iz velegradskog podzemlja*. Novak se u potpunosti okreće urbanoj problematici te opisuje život u gradskim sredinama, posebice na periferiji, čiji su stanovnici svakodnevno suočeni s bijedom i siromaštvom. U njegovim djelima glavnu ulogu preuzimaju propali učenici i studenti, javlja se radništvo, proletarijat i mnogi drugi.

U očima književnih kritičara Vjenceslav Novak bio je važna ličnost, ne čudi stoga što je često u literaturi nazivan hrvatskim Balzacom jer prikazuje objektivnu stvarnost bez dekoriranja i uljepšavanja. U svojim djelima fokus stavlja na analizu društva te na temu sukoba junaka i njegove sredine, vješto kontrolirajući svoju emocionalnu angažiranost, iako u većini djela analizira društvo i obitelj rodnog grada Senja. Ono po čemu se razlikuje od svojih suvremenika jest to što se nije ideološki ni politički izjašnjavao, već ga aktualna politička situacija nije zanimala. Umjesto kritičke analize političkog stanja vremena u kojem je živio, Novak u središte interesa stavlja individualne sudbine siromašnih i bijednih stanovnika (Šicel, 2005: 200-201). Bitno je istaknuti i vrijeme u kojem Novak stvara. Vrijeme velikih političkih, društvenih i gospodarskih promjena kada se javlja agrarna kriza, dolazi do raspadanja seljačkih zadruga, a sve više propada plemstvo te se stvara prva generacija urbanog proletarijata. Hrvatska se mora boriti s mađarizacijom i odnarođivanjem, jer je u to doba na vlasti bio Khuen Hedervary (Jelčić, 2004: 239). Spomenute situacije/probleme tematizirali su i drugi realisti uz Novaka koji je u svojim djelima obuhvatio gotovo sve društvene slojeve i probleme koji su ih dolaskom svih tih promjena snašli.

Spomenute teme koje Novak koristi u svojim djelima dijele njegovo stvaralaštvo na tri velike tematske cjeline. Prva cjelina obuhvaća moralnu krizu, otuđenost te raspadanje obitelji. Napisao je niz djela u kojima su glavni motivi glad, siromaštvo i bolest, pri čemu je nastojao uvjerljivo povezati društvene prilike s tim teškim ljudskim sudbinama. Druga tematska cjelina jest česta realistička, pa i pomalo modernistička tema, a to je sukob pojedinca s okolinom. Novakovi protagonisti najčešće su žrtve neprilagođenosti novoj društvenoj okolini. U središtu je tako svijet nepravde, propalih ideja i obmana koje su najviše zastupljene u romanima *Tito Dorčić*, *Nikola Baretić*, *Pavao Šegota* te *Dva svijeta*. Posljednji spomenuti roman, *Dva*

svijeta, reprezentativan je primjer treće Novakove tematske cjeline koja se očituje u temi odnosa umjetnika i društva. Osim što se u romanu prati odnos glazbenog umjetnika Amadeja Zlatanića prema okolini i obitelji, u romanu se osjeća i jaka autobiografska crta. (Nemec 2009: 13-20)

Novakovi likovi, dislocirani iz svoga prirodnog miljea, često su žrtve neprilagođenosti novom socijalnom kontekstu u kojem su se našli protiv svoje volje ili bolno proživljavaju sudbinu svoje klase koja osiromašuje i propada. Svi oni imaju i naglašene slabosti, nemoći i nedostatka životne energije pa je njihov poraz socijalno i psihološki uvjetovan. (Nemec, 2009: 329) Njegovi junaci donekle su pošteni, a njihovi grijesi se ispričavaju utjecajem društva i krvnim nasljedstvom. Sama prirodna sila kao da ispričava Novakove heroje, jer su glavni krivci ljudskim zabludama glad i ljubav. (Prohaska 1921: 40-41)

Istaknute teme i motivi Novakovih djela u većoj su mjeri prisutni i u romanu *Posljednji Stipančići* koji je u središtu promatranja ovog završnog rada. Roman ima dvije paralelne priče: mušku i žensku (Nemec, 2009: 16). Budući da je u romanu riječ o patrijarhatu, muška priča odnosi se na sferu javnoga, politike, kulture, gospodarstva te ostvarivanja moći u kojoj središnje mjesto zauzima Ante Stipančić kao glava obitelji. Ženska priča odnosi se na njegovu suprugu Valpurgu i kći Luciju koje cijeli život žive po „muškim pravilima“ i koje na kraju ispaštaju, živeći u bijedi i siromaštvu u koje su ih doveli postupci supruga i sina. Uz prikaz propadanja senjske obitelji, Novak opisuje političko i socijalno stanje Senja sredinom 19. stoljeća.

3. Irena Vrkljan u kontekstu hrvatske književnosti

Irena Vrkljan jedna je od najvećih suvremenih hrvatskih književnica, pjesnikinja, prozaistica, radio-dramatičarka, esejistica i prevoditeljica. O njezinom životu nema toliko studija i radova kao što ima o Vjenceslavu Novaku, no ona preko svojih književnih djela „između redaka“ otkriva svoj život i nedaće s kojima se susretala tijekom života, pripisujući ih svojim protagonisticama. „Rođena je u Beogradu 1930.godine. Studirala je arheologiju i germanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te režiju na Akademiji za film i televiziju u Berlinu. Bila je urednica televizijske emisije *Portreti i susreti*, za koju je napisala sedamdesetak scenarija. Živjela je i radila u Berlinu kao profesionalna književnica i prevoditeljica, a 2014. vratila se u Zagreb. Dobitnica je Nagrade *Vladimir Nazor* za životno djelo 2005.godine. Književno stvaralaštvo započela je u doba krugovaša poezijom nadrealističke tematike (*Krik je samo tišina*, 1954; *Paralele*, 1957; *Stvari već daleke*, 1962; *Doba prijateljstva*, 1963; *Soba, taj strašni vrt*, 1966), a u tom je razdoblju sa Zvonimirom Golobom prevodila djela njemačkih autora (E. M. Remarque, Wolfgang Ott, H. W. Richter, Karl Aloys Schenzinger i dr.). Nakon odlaska u inozemstvo i dalje je objavljivala poeziju, u kojoj se iščitavaju nostalgija za domovinom i osamljenost (*U koži moje sestre*, 1982). Početkom 1980-ih počela je objavljivati autobiografsku prozu. Roman *Svila, škare* (1984), kao kombinacija autobiografije i razvojnoga romana, retorikom i topikom bliskima ženskom pismu, donosi inventuru vlastite intime, stavljajući u prvi plan potragu ženskoga subjekta za vlastitim identitetom i opsesivnu težnju za samopotvrđivanjem.“²

Sedamdesetih godina 20. stoljeća moguće je pratiti skromne odjeke „ženske estetike“, uglavnom lišene feminističkog radikalizma i antimaskulinog parolaštva. To je drugi feministički val u hrvatskoj kulturi i književnosti. Javlja se tako suvremeno, postmoderno, osviješteno „žensko pismo“. Samu praksu „ženskog pisma“ najbolje oprimjeruju djela Irene Vrkljan, Slavenke Drakulić, Nede Mirande Blažević, a slične karakteristike pojavljuju se i u djelima Dubravke Ugrešić, Irene Lukšić i dr. Led tako probija Irena Vrkljan svojim romanom *Svila, škare* (1984.), svojevrsnom apologijom subjektiviteta, ali i inventurom vlastite intime. Djelo je žanrovska kombinacija autobiografije i razvojnog romana, a naglašena je potraga ženskog subjekta (Irene) za vlastitim identitetom i njezina opsesivna težnja za

² Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 25. 7. 2020. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65508>

samopotvrđivanjem. Irenina životna priča pisana je „prisjećajućim pripovijedanjem“: razmišljanjem o djetinjstvu i mladosti te usporednim praćenjem procesa sazrijevanja i oslobađanja kreativne energije. Roman obilježuje nedostatak čvršće kompozicije i razmjerno niska narativna uređenost. (Nemec 2003: 345-346)

Nemec još ističe: „Potraga rasute personalnosti za identitetom, čežnja za harmonizacijom vlastite egzistencije, prepoznavanje sebe u tuđim biografijama, iskustvo apatridstva, sjećanja na mrtve, pisanje kao *conditio sine qua non* egzistencije – sve te tematske opsesije što su pokretale romane *Svila*, *škare* i *Marina ili o biografiji* prenose se i u sljedeća dva srodna djela: *Berlinski rukopis* (1988.) i *Dora, ove jeseni* (1991.). stoga se može govoriti, u kompozicijskom smislu, o otvorenoj autobiografskoj tetralogiji u kojoj se dijelovi međusobno dopunjuju, produbljuju i, bogateći se stalno novim podacima, objašnjavaju jedni druge. Brojni su i provodni motivi, a sve su češća i ponavljanja pa i recikliranja već viđenih ulomaka. (...) Tematsku novinu donio je roman *Pred crvenim zidom* (1994.) usisavši u stare sadržaje ratnu psihozu devedesetih. Autorica se ne bavi opisima bojišnica i ratnih operacija, nego se usredotočuje na ispitivanje učinaka energije zla i kaosa na sve aspekte humaniteta.“ (Nemec 2003: 350) Bitno je spomenuti i njezine kasnije romane: *Dnevnik zaboravljene mladosti* (2007) u kojem progovara o kulturnoj živosti Zagreba 1950-ih i 1960-ih, roman *Svila nestala, škare ostale* (2008) koji lirski uokviruje ključne trenutke njezina proznoga, autobiografskog izričaja. „Formi epistolarnoga diskursa približila se u romanima *Pisma mladoj ženi* (2003) i *Pismo u pismu* (s Jasnom Horvat, 2008), a okušala se i u žanru kriminalističkoga romana (*Posljednje putovanje u Beč*, 2000; *Smrt dolazi sa suncem*, 2002). Knjiga *Žene i ovaj suludi svijet* (2010) zbirka je sedam priča o sedam različitih žena s različitih dijelova svijeta. Pjesnička zbirka *Koračam kroz sobu* (2014) spoj je autoričinih pjesama i eseja književnih kritičara i teoretičara koji su pratili njezin opus. Objavila je i roman *Rastanak i potonuće* (2012) te autobiografske zapise *Protokol jednog rastanka* (2015).“³

Proza Irene Vrkljan ispunjena je stalnim motivima, likovima, ulicama, prostorima, slikama iz sjećanja, a njezine knjige tako ulaze u dijalog jedna s drugom, nadovezuju se i čine jednu neprekinutu priču. Andrea Zlatar tako u svome radu *Soba, kuhinja, vlak* uvrštenim u knjigu *Sabrana proza I* Irene Vrkljan piše: „Kod Irene Vrkljan sve je izašlo iz sobe, sve je u

³ isto

sobi spremljeno (...). Sav taj *unutarnji svijet ladica i ormara* vezan je uz unutarnji svijet osoba koje u njemu žive, on je jedna vrsta *preslika*, otiska njihovih života u stvarima. Sobe: jedaća soba kao znak otuđenosti i hladnoće, kod Irene Vrkljan uvijek u suprotnosti s toplinom i komunikacijom kuhinje), spavaća soba prostor propuštenih prilika i razočaranja, intime koja se potrošila), *prolazna* soba (u kojoj boravi Irena na prijelazu iz djetinjstva u djevojaštvo) i sve podstanarske i privremene sobe kroz koje poslije prolazi, Stančićeva soba, Piceljev atelijer. (...) Soba, koja je ujedno i kolijevka i grobnica i postelja, zacrtava tri temeljna tematska sloja – djetinjstvo, prolaznost, ljubav – koje će Irena Vrkljan provoditi kroz svoje tekstove.“(Vrkljan 2006: 5-7) Nadalje, Zlatar dodaje kako je ovaj roman pisan u prvom licu jednine te oblikuje tip književnog diskursa, koji su kritičari najradije nazivali terminom *autobiografske proze*. Njezini se tekstovi od tradicionalne romaneskne strukture razlikuju po nedostatku čvrsto fabulativnog okvira i neprikrivenim samoidentificirajućim glasom autorice-pripovjedačice, ujedno i protagonistice. Vrkljan piše *prisjećajućim* pripovijedanjem koje ima autobiografski i/ili biografski okvir životne priče, ali to isto pripovijedanje gradi se od pojedinačnih u sjećanju obnovljenih scena. Čin pisanja ostvaruje se trenucima prisjećanja, a vrijeme događaja u sjećanju ponekad se uspostavlja samostalno ili se uklapa u vrijeme samoga pripovjednog čina. Tako se u ovome djelu *Svila, škare* očituje autobiografija s retrospektivnim i fragmentarnim pripovijedanjem vlastitog života. (Vrkljan 2006: 11)

Zanimljiv je način na koji Vrkljan prikazuje pojam ljubavi. Ispisujući životne ljubavne priče niza parova, na pripovjedni način oslikava i socijalne oblike intimnih odnosa. U svoja djela umeće esejistička zapažanja o postmodernim transformacijama pojma ljubavi. Za nju ljubav predstavlja ono intimno. Pripovijedajući povijest ljubavi svojih likova, Irena Vrkljan otvara problem romantične idealizacije ljubavi i razočaranje zbog izostanka očekivanog. (Vrkljan 2006: 24-25)

4. Obitelj i obiteljski odnosi

Prije samog analiziranja obiteljskih odnosa unutar oba djela, važno je objasniti pojam obitelji i njezin utjecaj na pojedine članove. „Obitelj je temeljna društvena jedinica, prva i osnovna životna zajednica, zajednica osoba, najmanja društvena stanica i kao takva temeljna ustanova za život svakoga društva.“ (Vukasović 1999: 16). Svako dijete unutar obitelji razvija svoju osobnost. Obitelj mu predstavlja utočište u kojem se osjeća sigurno i zaštićeno. Obitelj predstavlja osnovnu društvenu grupu u kojoj čovjek živi i funkcionira. Ona čovjeku pruža potpunu emocionalnu, tjelesnu i socijalnu zaštitu, no ponekad nije tako. Razni društveni, socijalni i ekonomski čimbenici utječu na strukturu i funkcioniranje obitelji te na ponašanje roditelja. (Rosić 2002: 34-35)

Obitelj je zajednica koju čine roditelji i djeca, a upravo roditelji utječu na razvoj djeteta svojim načinom odgoja. Mira Čudina-Obradović u knjizi *Psihologija braka i obitelji* navodi: „Nekoliko je različitih tipologija roditeljskih stilova, ali najčešće se proučavala tipologija koju je definirala Diana Baumrind (1967). Ona je zaključila da je roditeljski nadzor (kontrola) najvažniji element roditeljske funkcije i prema njemu je definirala tri različita roditeljska stila: autoritaran, tj. kruti-strogi stil; autoritativan, tj. demokratski dosljedan stil; i permisivan, tj. popustljiv stil. Unutar svakog od njih opisala je konfiguraciju karakteristika odnosa roditelj – dijete. Maccoby i Martin (1983) proširili su tu tipologiju. Oni su koncipirali i preimenovali nadzor kao zahtjevnost i uveli dimenziju topline, koju su shvatili kao roditeljsku osjetljivost za djetetove potrebe.“ (Čudina-Obradović 2006: 268) Autorica ističe teoriju roditeljskog prihvaćanja/odbijanja koju je razvio Ronald Rohner. Temelj te teorije je u spoznaji da u svim kulturama postoji način roditeljskog ponašanja koji djeca mogu tumačiti kao znak da su voljena i prihvaćena. U pojedinim kulturama načini izražavanja ljubavi i topline mogu se razlikovati, ali djeca prema roditeljskom ponašanju prepoznaju osnovni odnos roditelja u rasponu od prihvaćanja do odbacivanja. (2006: 272)

Bitnu ulogu u obitelji imaju emocionalna veza i odnosi. Topao dom ispunjen ljubavlju, poštovanjem, razumijevanjem, iskrenošću i suradnjom stvara osjećaj sigurnosti i zadovoljstva, što je vrlo važno za duševno zdravlje i preduvjet stvaranja stabilne i humane osobnosti. Dijete se mora osjećati sigurno i zadovoljno unutar svoje obitelji. Dijete koje se osjeća voljeno i emocionalno prihvaćeno bit će zadovoljnije i sretnije dijete. (Vukasović 1994: 193)

Na razvojne rezultate djeteta neposredno utječu roditeljski postupci. Svi se roditeljski postupci ostvaruju u specifičnim prilikama i dijete će svaki taj postupak doživjeti unutar tog osnovnog ozračja. Roditeljsko prihvaćanje omogućit će djetetu da svaki roditeljski postupak ocijeni kao prijateljski i brižan, bez obzira na to kako on objektivno izgledao. Kritika, pokuda, pa i nezadovoljstvo roditelja djetetom u takvom će ozračju biti znak brižnosti i identifikacije s djetetom te nastojanja roditelja na djetetovoj uspješnosti. Isti postupak roditelja, koji se događa unutar općeg neprijateljskog, hladnog i grubog odnosa, dijete će doživjeti kao zlostavljanje. Isto tako, u proučavanju odgoja ističe se važnost utjecaja roditeljskog stila majke ili oca. Prema mnogim rezultatima, čini se da majčinstvo ima značajniji utjecaj na dječake, a očinstvo na djevojčice. (Čudina-Obradović 2006: 310-311)

Uz pojam obitelji važno je spomenuti i pojam patrijarhata, odnosno patrijarhalnosti koja se pojavljuje unutar romana *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka. Pojam patrijarhata obuhvaća „oblik društvene organizacije koju obilježava institucionalizirana dominacija muškaraca izražena kroz društvenu praksu i odgovarajuće društvene ideologije; sustav u kojem muškarci imaju primarnu kontrolu nad društvenim, političko-ekonomskim i kulturnim institucijama. Tzv. patrijarhalna društva kompleksni su sustavi, ispresijecani i drugim društvenim identitetima; tako npr. žene dominantne klase, vjere i sl. imaju viši status i veću moć od muških pripadnika nedominantnih skupina. Iako se patrijarhat katkad povezuje s patrilinearnim društvima (u kojima se podrijetlo i nasljeđivanje računaju po muškoj liniji), pokazalo se da patrilinearnost nije nužan uvjet za mušku dominaciju. Koncepte patrijarhata i matrijarhata razvili su teoretičari društva u XIX. st. u kontekstu evolucionističke sheme razvoja društva.“⁴

Tako Branka Galić u svome radu *Moć i rod* ističe kako su većini oblika patrijarhata dodijeljene religijske potpore tvrdnjama kao što su kršćansko učenje da je „otac glava obitelji“, ili židovsko dodjeljivanje kvazisvećeničkog autoriteta muškom roditelju. Tradicionalno, patrijarhat je ocu omogućio skoro potpuno vlasništvo nad suprugom ili ženama i djecom, uključujući silu fizičkog nasilja, a nerijetko čak i mogućnost ubojstva ili prodaje. Prema tome, otac kao „glava obitelji“ ima ulogu roditelja (stvoritelja) i vlasnika (prema

⁴ Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 3. 8. 2020. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023>

krvnome srodstvu). Današnji patrijarhata donekle su modificirali mušku prevlast i moć kroz dodjeljivanje građanskih i vlasničkih prava ženama, ali je zadržana formula zamjene ženske usluge domaćice i spolnog sjedinjenja za financijsku podršku unutar braka. Premda nema biološkog razloga zašto bi socijalizacija i reprodukcija (kao dvije glavne funkcije obitelji) morale biti nedjeljive od nje, naponi da se te funkcije pomaknu izvan obitelji počeli su se ostvarivati tek pod utjecajem feminističkog aktivizma kada se funkcije pomiču prema nuklearnim, samačkim ili homoseksualnim modelima, što je dovelo do slamanja rodni/spolnih obiteljskih stereotipa te stvaranju alternativnih stilova života, uglavnom unutar zapadne kulturne tradicije. Druge kulturne tradicije snažno se drže patrijarhalne obitelji. To dokazuje koliko je temeljan oblik patrijarhata unutar svih društava i koliko su prodorne njegove posljedice na obitelj. (Galić 2002: 229-230)

Nakon objašnjenja pojma obitelji i patrijarhata te utjecaja obitelji na djecu/pojedince, slijedi analiza obiteljskih odnosa unutar romana *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i *Svila, škare* Irene Vrkljan. Obitelj Stipančić primjer je patrijarhalne obitelji u kojoj „glavnu riječ“ ima otac Ante. Obitelj unutar romana *Svila, škare* primjer je „moderne“ obitelji u kojoj otac ima važnu ulogu, ali ne tako snažnu kao Ante Stipančić.

5. Roditelji

Kao što je prije spomenuto, obitelj Stipančić razlikuje se od obitelji iz romana *Svila, škare* Irene Vrkljan. Obitelj Stipančić čine otac Ante, majka Valpurga, sin Juraj i kći Lucija. Na početku romana opisuje se bijedan život Valpurgine i Lucije koje su ostale same i osiromašene, bez muških članova. Ante je umro, a Juraj je odbacio svoju obitelj, promijenio ime i prezime te otišao u Mađarsku.

Ante Stipančić bio je ugledan građanin i patricij te posljednji potomak svoga plemena, oženio se tek u svojoj četrdesetoj godini za Valpurgu iz patricijske obitelji Domazetović. Ante je putovao morima, živio po velikim gradovima, napredovao do natporučnika, a kada je stigao u svoj rodni Senj, zaljubio se u šesnaestogodišnju Valpurgu. Valpurgina nekada bogata obitelj sada je propadala, stoga se nisu protivili kada je bogati Ante odlučio uzeti Valpurgu za ženu. Bila je odgajana u strogoći te živjela u uvjerenju da se žena ostvaruje samo preko muža i djece. Suprug Ante upravljao je njome kako je htio, skrivajući je od pogleda i utjecaja javnosti:

„A kad dođoše djeca, bude njezin svijet još tješnji, tek joj se srce prepunilo materinjom ljubavi. Tako je ostala krasna i dobra žena i mati a da nije nikada osjetila one ljubavi koja je most k materinskoj sreći. Slast ljubavi kojom je ljubila svoju djecu, čuvashe je kasnije pred onime što bi lako bilo moglo srušiti nimbus u kojem se pred njezinim očima kretao njezin muž. Stoga su i držali ljudi taj svakako dosta neprirodni brak vanredno sretnim, a bila je sretna i Valpurga, jer onoga što joj nije moglo ili smjelo biti nije dospjela nikada ni da poželi...“ (Novak 2005: 123)

Valpurga je u brak ušla kao djevojčica, neupućena dovoljno u svijet i život, živjela je u sjeni svog strogog starijeg supruga. Divila mu se na znanju koje je stekao tijekom svog života i dopuštala mu da upravlja njezinim životom. Naivna, plaha i pokorna svome mužu, nije bila svjesna da je postala njegova lutka, njegova marioneta. Slušala je njegove naredbe koje su za nju postale zakon i kojima se nije protivila zbog straha. Kada je sin Juraj porastao, njega počinje odgajati samo otac kako bi iz njega stvorio pravog muškarca, a njoj je pripala zadaća odgoja kćeri Lucije koju Ante nije htio ni pogledati. Valpurga je primjer samopožrtvovne žene, zatvorila je u sebi sve svoje želje i osjećaje, ona je primjer žene bez vlastitog unutarnjeg

svijeta, ona se dokraja podređuje mužu i djeci te odbacuje svoje pravo na intimu i život kakav želi. (Jelčić 1996: 21)

Za razliku od nje, Ante je primjer strogog, dominantnog, surovog i autoritarnog supruga i roditelja. Odgajan je na sličan način pa nameće svoje prohtjeve ostalim ukućanima. Suprugu smatra robom, a sina cijeni više od kćeri. U sina polože sve nade i sav novac da kao njegov nasljednik zadrži titulu i status u društvu koji ima. Od pete godine sina uči čitati i pisati te svim mogućim intelektualnim znanjima kako bi se njime mogao ponositi i kako bi Juraj postao pametan i snalažljiv muškarac. Sina šalje na fakultet u Beč, sa željom da mu sin jednog dana postane ugledni gospodin, troši sav novac na njegov studij i njegova putovanja po inozemstvu, ne sluteći da Juraj zapostavlja svoje studiranje. Dejan Đurić u svome radu *Autoritet i obitelj u romanu Posljednji Stipančići Vjenceslava Novaka* navodi kako Stipančića pratimo od snažnog srednjovječnog čovjeka i neupitnoga obiteljskoga autoriteta, do opadanja njegove fizičke snage i bolesti te moralne kompromitiranosti. Smatra kako je njegova uloga u romanu dvojaka: s jedne strane predstavlja krutoga, patrijarhalnoga oca i supruga, a s druge strane utjelovljuje svjetonazor jedne cijele društvene (patricijske) skupine, čime utječe na život ostalih članova svoje obitelji. Autoritet kakav ima unutar obitelji želi prenijeti i u društvo, no to mu unatoč svim naporima ne uspijeva. Roman tako prati opadanje očinskoga autoriteta i najavljuje krizu obitelji s obzirom na društvene, klasne, gospodarske i političke promjene. Antin gubitak autoriteta vidljiv je u postepenom Lucijinom oslobađanju očeve stege te Jurjevu bijegu koji se nastoji oduprijeti očinskom zakonu. Na simboličkoj razini njegov pad predstavlja društveno i moralno posrtanje patricijske klase, takva klasa nestaje s društvene scene zbog svog konzervativizma, tradicionalnosti i izrazito patrijarhalnog ustroja. Antina neizlječiva bolest koja ga postepeno nagriza tijekom romana, predstavlja bolest cijele jedne društvene skupine koja je završila njezinim nestankom s društvene pozornice. (Đurić 2011: 24)

Roditelji unutar obitelji romana *Svila, škare* drugačiji su od opisanih Stipančića. Protagonistica samo na početku navodi imena roditelja – Bogdan i Mary te izostavlja prezime cijele obitelji. Navodi svoje ime – Irena i imena sestara blizanki – Vera i Nada. Ime svog supruga piše samo sa „Z.“, no iz umetnutog Nadinog pisma saznaje se da joj se suprug zove Zvonko. Irena iz svoje perspektive opisuje svoj/obiteljski život. Njezina obitelj često je migrirala iz država u državu zbog ratnog stanja u kojem su živjeli. Najviše uspomena vezano je uz gradove Beograd, Zagreb i Berlin.

U poglavlju *Majka* saznajemo kako je njezina majka rođena u Travniku, nakon rastave njezinih roditelja odlazi s majkom i sestrom u Beč i tamo žive siromašno u samostanskom internatu. Kasnije se sa sestrom zapošljava u Bečkoj zemaljskoj banci. Majka joj je lijepa i svoju ljepotu koristi kako bi napredovala u poslu. Ona i sestra svoju zaradu daju majci. Iako žive skromno, sva se uštedevina daje na odjeću kako bi se u društvu predstavljale kao dame. Majka ju uči kako je najvažniji privid koji se stvara u društvu, kasnije sve njezine dečke izbacuje iz stana pa Irenina majka odlučuje pobjeći u Beograd. Zapošljava se kao prevoditeljica, svi je vole i ponovno se lijepo oblači. Tamo upoznaje Ireninog oca koji boluje od tuberkuloze. Kako je nasmrt bolestan, provodi jedno vrijeme u sanatoriju, a ona odlučuje ako preživi da će mu biti odana bolničarka i da neće imati djece. Kad se vrati iz sanatorija život im postaje bolji, oboje rade i zarađuju, ona nekoliko puta prekida trudnoću, no jednu prekasno te im se rađa Irena. Pokušava biti dobra majka i domaćica, a muž joj u tome ne daje potporu, često izlazi, a ona ostaje sama. Kasnije postaje stroža prema Ireni i izbijaju često svađe unutar obitelji. Nakon smrti supruga upada u depresiju i melankoliju, nema volje za životom te se za nju brinu kćeri. (Vrkljan 2006: 57-61)

Mary se u mnogočemu razlikuje od Valpurga Stipančić. Iako su obje imale stroge muževe, Valpurga nije iskazivala otpor svome mužu i bila mu je u potpunosti podređena, dok Irenina majka pruža otpor, izaziva svađe i suprotstavlja se suprugu. Prije udaje, Mary je samostalna i neovisna žena koja zavodi svojom ljepotom i cijenjena je u svome društvu. Valpurga je prije udaje djevojčica koja se igra lutkama i koju odgajaju u tradicionalnome, konzervativnome duhu. Obje se trude biti dobre majke, no zbog vremena u kojem žive to im ne polazi za rukom. Valpurga živi u vremenu kada su žene strogo podređene muževima, stoga sinu ne smije iskazivati ljubav jer je pod očevom stegom i samo ga on smije odgajati. Njezina ljubav i odgoj usmjereni su samo na Luciju, no zbog velike zabrinutosti Lucijinim zdravljem, Valpurga na krivi način želi poboljšati Lucijino stanje, krivotvoreći ljubavna pisma. Irenina majka živi u vremenu kada žene nisu nužno bile vezane uz kuću pa tako nije voljela kuhati te je smatrala kako je izgled bitan pa kćer vodi po kozmetičkim salonima, parfumerijama i dućanima. Nakon suprugove smrti postaje depresivna, čekajući pomoć svojih kćeri.

Irenin otac bio je strogi i autoritarni roditelj. Tražio je od Irene da bude pametna i lijepa. Često je imao depresije, samoubilačke misli, žučne napade i napade bijesa. Pisao je pjesme i pokušao Irenu odmalena odgajati kao Ante Jurja:

„Izlio je na mene svu svoju gorčinu, svu mržnju na svijet, rano je već nacrtao buduća razočaranja na svim zidovima oko mene i rekao: sigurno će se sve to tako desiti. Nisam više smjela biti dijete, morala sam čitati „Idiota“ Dostojevskog i ispričati mu sadržaj. Najčešće bih ispričala prekratko i on je satima urlao da sam glupa kao sestre, kao mama, kao svi. mučio me računanjem, sjedio je pokraj mene sa satom dok sam vježbala na glasoviru, morala sam čitati knjige o jogi, Spenglerovu „Propast Zapada“, „Povijest kulture“ Fridella.“ (Vrkljan 2006: 86)

Irenin otac Bogdan i Ante Stipančić imaju zajedničko autoritarni odgoj djece. Obojica su surovi, grubi i strogi roditelji koji od svoje djece žele učiniti pametne i snalažljive ljude. Anti to ne uspijeva jer sin nije postao ono što je on želio, čak suprotno, Juraj se pomađario. Ireninom ocu prividno je uspjelo da Irenu intelektualno oblikuje jer se ona kasnije u životu snalazi svojim znanjem, čak piše pjesme i filmske scenarije, no nije sretna i zadovoljna svojim životom. Obojica pripadaju autoritarnom roditeljskom odgojnom stilu koji Čudina-Obradović opisuje kao autokratski, kruti-strogi odgojni roditeljski stil koji obuhvaća opće prilike u kojima roditelji od djeteta mnogo očekuju i strogo ga nadziru, a djetetu ne daju dovoljno topline i potpore. Glavni su odgojni ciljevi učenje samokontrole i poslušnosti, pri čemu su roditelji autoritet koji postavlja zahtjeve i određuje pravila, koja ne treba objašnjavati. Najvažniji zadatak roditelja jest postaviti granice i pravila, a prekršaji se kažnjavaju, često i tjelesno. Djeca koja neprestano žive u autokratskom okruženju sklona su promjenama raspoloženja, povučena su, nevesela, bojažljiva, razdražljiva i nisu spontana. (Čudina-Obradović 2006: 268)

5.1. Odnos muž-žena

Važno je istaknuti odnos između muža i žene kao temeljnog odnosa braka. Takav odnos na primjeru Ante i Valpurgje Stipančić te Bogdana i Mary analiziran je u prethodnom poglavlju. U ovome poglavlju stavlja se naglasak na brak između Irene i Z.-a (Zvonka), odnosno Irenino shvaćanje braka i ljubavi. Lucija se nije ostvarila kao supruga, no njezin odnos s Alfredom može se promatrati u sličnom kontekstu, u njezinom shvaćanju ljubavi.

Irena svog muža Zvonka upoznaje u klubu književnika. Zajedno počinju pisati pjesme i kretati se u umjetničkim krugovima. Njezin brak počinje idilično, misli kako je konačno ostvarila život koji je tražila, sama opisuje kako joj je „brak bio djetinji, nježnosti su bile rijetke, ali i ja sam bila samo djevojčica.“ (Vrkljan 2006: 123) Polako njihov brak i odnos gubi početničku strast te počinju varati jedan drugoga. Zvonko je vara s nekom pjevačicom, a ona njega s poznatim i oženjenim književnikom, nakon kojeg ima još nekoliko udvarača. Žive zajedno svjesni da im brak propada, no izbjegavaju razgovarati o bitnim temama. Priznaje da je muža prevarila nakon osam godina s loše odabranim muškarcem koji je preko nje htio izgraditi kazališnu karijeru. Kasnije sama upita muža voli li drugu ženu, a njegov potvrđan odgovor je pogađa. Suprug traži da mu da nekoliko mjeseci s drugom ženom pa će kasnije njihov brak biti bolji. Irena odustaje od muža, prekida brak i nastavlja živjeti bez njega. Oboje okreću novi list života, Irena svoj propali brak pripisuje nerazumnoj mladosti.

Lucijino je shvaćanje ljubavi idealizirano. Zanesena je Alfredovim laskanjem i u njegovom društvu igra ulogu dame kakvu je u sebi zamišljala, čitajući očeve romane. Romanima je stvorila vlastitu sliku idealne ljubavi, a ljubavna pisma s Petrarkinim sonetima tajnog obožavatelja samo su više pridonijeli idealizaciji. Romantični soneti potiču je da razmišlja kako je Alfred istinski voli, ne sluteći da je njegovo ljubazno ponašanje samo gluma.

„Bila je uvjerena da je Alfred ljubi, a o sebi je mislila samo to da joj njegova ljubav godi te je on onaj na koga bi, čitajući očeve romane, pomišljala da će je dići iz tog tamnog, mrtvog stanovanja i povesti u slobodan i otvoren svijet.“ (Novak 2005: 273-274)

Lucija je u Alfredu vidjela spas i bijeg od bijednog života koji je živjela i na koji je bila osuđena. Durić ističe kako Lucija neutemeljeno vjeruje da je Alfred osoba koja će ju osloboditi patrijarhalnih okova i očinskoga režima te će preko njega uspjeti iskusiti toliko žuđen vanjski svijet i slobodu. Odnos s Alfredom predstavlja pokušaj pronalaska figure idealiziranog oca koji bi joj omogućio ulazak u vanjski svijet o kojem može samo maštati. Taj odnos se ne ostvaruje pa Lucija opet biva napuštena. Svjesna majčinih zabludi i robovanja patrijarhalnoj bračnoj ideologiji, odnos prema Alfredu svjedoči da je podložnost prema autoritetu vezana za društveno-ekonomske procese te interakcije, unutarpsihičke čimbenike te karakteristike pojedinaca. (Durić 2011: 38)

Prema navedenome, i Lucija i Irena obje bezuspješno traže ostvarenje u ljubavi. Lucija u zatvorenoj, privatnoj i ograničenoj atmosferi traži ljubav u nadi da će joj ona omogućiti upravo suprotno, otvoreno, javno i slobodno okruženje. Nju sputava patrijarhalno i konzervativno okruženje. Irena za razliku od Lucije živi u otvorenoj, javnoj i neograničenoj atmosferi u kojoj je nitko ne sputava da ispunjava svoje ciljeve, no svejedno ne uspijeva pronaći ljubav koja bi je učinila konačnom pa svoje samoostvarenje pronalazi u umjetnosti, točnije književnosti.

6. Djeca

U ovome poglavlju analizirat će se odnosi među djecom. Analizirat će se odnos između Jurja i Lucije Stipančić te Irene i njezinih sestara blizanki Vere i Nade. Bratski/sestrinski odnos važan je u razvoju djece, a ovdje će biti istaknuto kakav je odnos u romanima i kakve posljedice ima po djeci.

6.1. Juraj i Lucija

Ante i Valpurga Stipančić imali su sina Jurja i kćer Luciju. Prethodno je spomenuto kako je Juraj sa svojih pet godina pripao ocu kao jedinom odgajatelju. Majka mu nije smjela iskazivati nikakvu ljubav i nježnost jer bi ga to, prema mišljenju strogog oca, samo razmazilo te ne bi mogao postati pravim muškarcem. Juraj je tako od svoje pete godine živio pod očevom stegom, učio čitati, pisati, računati, govoriti mnoge jezike, a uz oca imao je i učitelja Bonaventuru. Nakon obrazovanja kod kuće, poslan je na studiranje u Beč. Juraj u inozemstvu nije više pod očevom kontrolom pa svoju osobnu slobodu koristi na sve osim na studiranje. Zapostavlja studij, druži se s krivim ljudima i troši očev novac koji mu Ante šalje kad proda nešto od imovine. Juraj ne završava studij prava, optužuje oca da mu je uskratio novac za studiranje te postaje konobar. Nakon skoro deset godina i poslije smrti svoga oca, Juraj s prijateljem Alfredom dolazi u posjet majci i sestri. Ponaša se vrlo hladno prema njima, traži da ga se bogato ugosti, iako vidi da obje žive siromašno i bijedno. Njegova posjeta bila je s ciljem da od majke dobije još novaca kako bi vratio velike dugove, smatra da majka skriva novac i da mu ga ne želi dati. U pismu koje šalje prijatelju Mukiju, piše kako se zapravo osjećao uz oca i kako mu je bilo živjeti pod njegovom strogom stegom:

„Sad znadem da sam oca naprama sebi osjećao kao suhoparnoga, dosadnoga i neumoljivoga pedagoga koji je knjigu života pročitao samo iz sebe i iz tiskanih djela. (...) Moj tata nije bio, čini mi se od najčistijih karaktera. Htio je pošto-poto da pliva na površini, a neprestano je tonuo. Htio je biti i izvan kuće ono to je bio u kući: prvi autoritet u svemu i svačemu, ali nije išlo.“ (Novak 2005: 277-279)

Kasnije je Juraj promijenio ime u mađarsko i više se nije vraćao kući. Za majku i bolesnu sestru nije brinuo. U istome pismu opisao je odnos s majkom i sestrom. Od majke nije mogao dobivati ljubavi po očevom naređenju, a s Lucijom nikada nije imao neki bratski odnos. Otac

ga je odgajao da žene shvaća kao stvari. Majka i sestra bile su podređene obojici kao muškarcima. Nisu smjele biti s njima za stolom, a kad bi i bile, ručale su prostije jelo i nisu smjele pričati s njima. U šetnju su odlazili sami, a kada bi u kuću došli gosti, one su morale biti u drugoj prostoriji. Priznaje kako nikada nije osjećao ljubav prema majci i sestri jer nikada nije s njima provodio vrijeme. Kada vidi da bijedno žive i da mu sestra boluje od sušice, ne osjeća sućut. Uzima novce i zauvijek odlazi, ostavljajući majku i sestru da propadnu do kraja. Dejan Durić ističe kako stari Stipančić preko Jurja nastoji zadovoljiti svoje egoistične pobude pa je njegov odnos prema sinu primjer iskorištavanja i zadovoljenja vlastitih pobuda. Juraj postaje sredstvo potencijalne naknade za nikad dosegnutim društvenim statusom te zapriječenim društvenim autoritetom. Juraj je u djelu lik bez sebstva jer predstavlja produžetak sebstva vlastitoga oca. Odrasta pod snažnim očevim autoritetom, kojemu se odupire tek kad odlazi na školovanje, što sugerira kako je uvjetovan očevom žudnjom da kroz sina ostvari vlastite žudnje. Juraj završava kao propalica, promjena imena i nacionalnosti simbolizira njegovu smrt koja označava i bijeg od autoriteta te krizu građanske obitelji. Unutar obitelji Stipančić nije postojalo prisnih odnosa, a financijsko zaleđe nestaje s društvenim promjenama pa je sin prepušten sam sebi. Jurjev odlazak iz Senja potvrdio je dugogodišnju netrpeljivost prema očevu autoritetu, a njegovo moralno dvojbeno ponašanje ukazuje na otpor bilo kakvim oblicima autoriteta, što upućuje da je i Juraj žrtva, baš poput majke i sestre. (Durić 2011: 33-35)

Za razliku od Jurja, Luciju odgaja majka. Na početku je Lucija prestrašena djevojčica koja čini sve što joj majka kaže te izbjegava bilo kakav kontakt s ocem. Kada joj je napokon dopušteno da jede za istim stolom s ocem i bratom, prije mora naučiti kako će se ponašati. Majka i ona „robuju“ ocu i bratu. Kao žene smatrane su stvarima pa im se nije pridavala pažnja ili bilo kakva prisnost. Njihova je zadaća bila vezana uz kuću, a kada bi stigli gosti, morale su biti u posebnoj prostoriji. Kako Lucija raste, sve više shvaća da nije cijenjena u očevim očima, koji sve nade polaže u sina. Svjesna je da ju otac zanemaruje i da je nepravedan prema njoj, kao mlada djevojka želi iskusiti slobodu i život, a to joj je zabranjeno. Nakon Jurjeva odlaska u Beč, otac joj nabavlja učitelja da je uči stranim jezicima te je sili da čita knjige o povijesti i geografiji. Zabranjuje joj da čita romane jer smatra da oni iskrivljuju mlade djevojke te ih odvođe u moralnu propast. Od Lucije se tražilo da kasnije bude dobra domaćica, a kada majka želi da je se pošalje u ženski zavod u Gradac, Ante to odbija jer bi bio preveliki trošak i ne bi imao dovoljno novaca za Jurja. Lucija polako počinje pružati otpor očevom autoritetu i prkositi, čita romane koji su joj zabranjeni, odlazi na plesove i ne obazire

se na očeve prigovore. Svjesna kako se otac i brat prema njoj odnose, izjavljuje osjećaje srdžbe i gađenja u razgovoru gdje je majka moli da bude dobra prema ocu koji je bolestan i razočaran sinom:

„Kad je svojoj kćeri bez ikakva povoda mogao proreći da će biti i gora od konobarice, zašto da poludi ako mu je sin postao konobar? (...) Majko, ne vrijeđajte me i vi! Ni riječi o tom ako me želite imati živu. Ja nemam oca, a ni brata. Da vidite druge kako ih braća miluju, a one se braćom ponose. Kad je pitao za me moj brat? Je li ikada dao povoda te bih osjetila s radošću da imam brata? Ne govorite mi! Još imam vas... i na svijetu već nikoga.“ (Novak 2005: 224)

Durić smatra kako je odnos Ante – Lucija, zapravo odnos neprepoznavanja. Lucija odbija mazohističku podčinjenost očevu autoritetu te ne pristaje zatomiti vlastito sebstvo. Ne želi da otac odlučuje o njezinom životu bez njezina sudjelovanja. Ona se buni protiv svega na što je pristajala njezina majka te se time suprotstavlja i poimanju ženskosti koje Valpurga podržava eksplicitno i implicitno. Problem neprepoznavanja vidljiv je u dvjema postavkama: prva je vezana uz pokušaj pronalaska idealiziranoga oca (kakav Ante nije bio), a koja bi omogućila kćerinu integraciju u vanjski svijet. Druga postavka odnosi se na zastranjenje u procesima identifikacije i prepoznavanja. Između Ante i Lucije nije moglo doći do uzajamnog prepoznavanja zbog njegovih uskogrudnih stavova o ženama te hladnog držanja. Sin je prepoznat kao čimbenik produžetka loze, osiguratelj dobrog položaja i prenositelj prezimena, ono što kći ne može ostvariti. On Luciju poima kao biće drugog reda svojim predrasudama i konzervativnim stavovima. Zato što je kći od nje se ne traži prepoznavanje koje inače otac-gospodar traži jer je nebitno. (Durić 2011: 37)

6.2. Irena, Vera i Nada

Irena živi u stoljeću nakon Lucije Stipančić, iako su razlike između obje vidljive, ipak ih veže neka sličnost. Sličnost se očituje u težnji za ostvarivanjem same sebe i u svojevrsnoj potrazi za osobnim identitetom. Kod Irene je to više izraženije jer je „aktivnija“ od Lucije, no to se može pripisati razdoblju u kojem odrastaju. Lucija odrasta u patrijarhalnoj i konzervativnoj obitelji, a Irena u mješovitoj obitelji (majka joj je rođena u Travniku i živjela je u Beču, a otac je iz Beograda) sklonoj čestim migracijama zbog ratnog i ekonomskog

stanja. Lucijin život iščitava se iz njezinih dijaloga i pripovjedačevih komentara, dok je roman *Svila, škar*e pisan iz Irenine perspektive u prvome licu jednine, što daje detaljniji pogled na Irenine osjećaje i doživljaje. Obje odrastaju uz autoritarne očeve, ali se i obje opiru istom autoritetu. U prethodnome poglavlju objašnjeno je na koji se način Lucija opirala i bunila protiv očeve represije, Irena je na sličan način prkosila svome ocu. Odlazi na studiranje u Zagreb, kad joj otac uskraćuje novac, sama se snalazi radeći razne poslove, upoznaje budućeg muža književnika koji nije po volji oca pa se s njim više ne pojavljuje pred očevim očima. Težnja za ostvarivanjem same sebe i potraga za osobnim identitetom kod obje je prikazano na drugačiji način. Lucija svoje sebstvo i identitet pokušava ostvariti oslobođanjem od patrijarhalnog i konzervativnog zatvora u kojem je drži njezina obitelj. To prvo pokušava plesovima i izlascima, a kasnije spas vidi u Alfredu, no bezuspješno. Irena kroz cijeli roman izražava nezadovoljstvo svojim životom, žudi nekom vlastitom ostvarenju, no ni sama nije sigurno što od sebe želi. Traži svoj identitet u raznim gradovima, poslovima i ljubavima, no ne uspijeva pronaći ono što bi je zadovoljilo. Njezin život kao da je zaogrnut u neprestanu depresiju i melankoliju s ponekim sretnim epizodama. Trudi se shvatiti sama sebe i svoje želje/žudnje, ne želi biti tipična žena, no na kraju upada u tipičnu svakodnevicu. Bježi od „odraslosti“ u kojoj je sama zarobljena, sklona je čestom razmišljanju o djetinjstvu, o prošlosti. Kao da želi vratiti prošlo vrijeme, prošle događaje, no ne zna kako ih ispraviti. Sjećanja ju vode kroz život, kreće se, ali kao da se vrti u krug. Svaki novi događaj kao da je vraća opet na početak. Takvu uzaludnost i sama priznaje:

„ Ali i ja sam se prevarila, nisam našla odstojanje koje sam tražila, uplašila sam se u tuđini. (...) Bila bih se brzo vratila natrag u staro gnijezdo i tako bih ostarjela. (...) Radila bih dalje na televiziji, pisala bih pjesme, možda bih se ponovno udala za Z.-a. sve bi bilo kao nekad, čekali bismo na starost,... (...) S Nadom bih razgovarala o nesavladivosti svakodnevice, sestri Veri bih pisala pisma u pustinju Homburg. Zgrabila bi me čvrsta zamka nemladosti. Ne bi postojalo kretanje, ta nulta točka, nova bol, rez kroz staru svilu djetinjstva.“ (Vrkljan 2006: 144)

Upravo zbog te borbe koju vodi cijeli život, Irena je „aktivniji“ ženski lik od Lucije koja je osuđena na psihičku i fizičku propast, kako zbog propale ljubavi i neostvarene slobode, tako i zbog siromaštva i propasti cijele obitelji. Irena u djetinjstvu uči od majke kakva žena treba biti. Pojam ženstvenosti koji joj majka nameće iskrivljen je i pogrešan jer naglašava da žena mora najviše trošiti na svoj izgled. Majka je vodi u kupovine, kozmetičke i frizerske salone,

uči je kako biti dobra kućanica, što Ireni i nije posebno zanimljivo pa sama priznaje da je tada više pribjegavala neurotičnom ocu koji je značio smisaoni život, znanje, knjige i razgovore. Iako joj je otac bio autoritaran, u njoj je pobudio kreativnu, umjetničku crtu stvaranja pa kasnije počinje pisati pjesme motivirana njegovim pjesmama. Očev strogi odgoj oblikovao je Irenu u intelektualnom smjeru jer ona kasnije svoje znanje koristi u snalaženju na raznim poslovima.

Sa sedam godina dobiva sestre blizanke, Veru i Nadu. Budući da je roman pisan u prvome licu jednine, o sestrama saznajemo preko Ireninih prisjećanja, ali i umetnutih pisama svakih od sestara poslanih Ireni. Sestre je rijetko viđala jer su se one preselile s roditeljima u Opatiju, dok je Irena živjela u Zagrebu. Prvo je Verino pismo koje je podijeljeno na četiri priče, a unutar svake priče opisuje se jedan od događaja vezan uz školovanje, obiteljske svađe, promjene poslova i bolest. Vera u pismu iz svoje perspektive opisuje kako je doživjela razne životne događaje, kako se tada osjećala i pokušaj samoubojstva koji je htjela učiniti kada je oboljela i bila previše slaba da bi normalno živjela. Nadino pismo oslovljeno je „Nekad“ i vezano je uz opis djetinjstva, života u Zagrebu i Opatiji, straha od očeve reakcije i čestih batina koje dobiva od njega. Nakon gimnazije opet odlazi u Zagreb na studiranje, osjeća se kao uljez u obitelji. Želi pridobiti Irenino zanimanje i pozornost na svoj život. Čezne za prisnošću i sestrinskom ljubavlju koju ne dobiva.

Mira Čudina-Obradović smatra kako braća i sestre imaju utjecaj na razvoj djece, odnosno pojedinaca. Osim što braća mijenjaju društvenu situaciju svakog djeteta, djeluju i na njegove mnoge socijalne vještine te ga pripremaju za ulazak u složene društvene odnose izvan kuće. Uz utjecaj braće veže se i utjecaj različitog odnosa roditelja prema djeci, no čini se da za većinu djece sitnije roditeljske nepravde i ljubomora među braćom ne ostavljaju dugoročnije posljedice. Važniji je čimbenik opći odnos roditelja i obiteljsko ozračje, pa će dugotrajni nepravedan odnos, koji uključuje grubost i strogost, dijete doživjeti kao nasilje, što će izazvati njegovu depresiju, agresiju i ostale oblike neprilagođenosti, kao i svi ostali oblici nasilja. (Čudina-Obradović 2006: 313-314) Na Irenu sestre nisu toliko utjecale jer su bile mlađe od nje i odrastale su često odvojene jedna od druge. No Nada sama u pismu priznaje kako (ni)je Irena utjecala na nju. Željela je Ireninu iskrenu pažnju, a to nikada istinski nije dobila. Irena se prema njoj ponašala „službeno“, isključivo kao prema sestri, bez nekih većih osjećaja ili iskazivanja sestrinske ljubavi. Za razliku od njih, Juraj je loše utjecao na Luciju. Na njoj se

slamala sva roditeljska nepravda jer je zbog njega bila zapostavljena i odbačena u očevim očima.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je istaknuti i analizirati obiteljske odnose unutar romana *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i *Svila, škare* Irene Vrkljan. Romani pripadaju različitim književnim razdobljima, *Posljednji Stipančići* pripadaju hrvatskome realizmu, a *Svila, škare* suvremenom razdoblju unutar pojave feminističkog vala na hrvatskoj sceni. Oba romana prikazuju život obitelji unutar povijesnog razdoblja u kojem se nalaze. Stipančići predstavljaju patricijsku obitelj devetnaestog stoljeća u propadanju te prodoru Mađara na hrvatsko tlo. U romanu *Svila, škare* prikazuje se obitelj u vrijeme rata, njihove česte selidbe u druge države, odrastanje i sazrijevanje protagonistice Irene. Prije analize obiteljskih odnosa, objašnjen je pojam obitelji te utjecaj koji ona ima na pojedinca. Obiteljski odnosi podijeljeni su na roditelje, djecu te odnos muž-žena. Unutar svake podijele objašnjeni su odnosi za svaku obitelj.

Roditelji u *Posljednjim Stipančićima* bili su patrijarhalni i konzervativni. Glavnu riječ imao je Ante koji je bio autoritarni otac i strogi suprug. Njemu je bila podređena supruga Valpurga, a svojim autoritarnim odgojem na kraju upropaštava djecu. Sina Jurja odgaja u strogoći kako bi kasnije postao ugledan gospodin, nasljednik loze. No Juraj na kraju odustaje od studiranja, postaje konobar te kasnije mijenja ime u mađarsko, što psihički i financijski ubije oca. Kći Lucija cijelo je vrijeme zapostavljena zbog ulaganja u bratovo obrazovanje. Ona pruža otpor očevom autoritetu te mu prkosi. Žudi za slobodom i kada spas vidi u bratovom prijatelju Alfredu, biva ostavljena te psihički i fizički propada. Obiteljskih odnosa u toj obitelji nikada nije bilo. Supruga je bila podređena mužu i cijeli je život živjela u njegovoj sjeni, a kći nikada nije mogla iskusiti slobodu jer je kao žena bila nebitna u toj kući. Nije postojalo ni bratskog odnosa. Brat je dobivao sve, ona ništa. Iako su živjeli u istoj kući, bili su odvojeni, što je kasnije rezultiralo bešćutnost kod Jurja jer sestru nije poznao pa nije ni imao nikakvih osjećaja prema njoj.

Roditelji u romanu *Svila, škare* nisu bili patrijarhalni, ali je otac bio autoritaran kao Ante Stipančić. Od djece je zahtijevao da puno znaju, bio je sklon nasilju i vrijeđanju. Majka je smatrala kako je izgled važan pa je Irenu odmalena vodila u kupovine i kozmetičke salone. Bilo joj je bitno kako se predstavlja pred drugima, zanemarujući istinu o svojoj nesavršenoj obitelji. Irena je imala mlađe sestre blizanke s kojima je rijetko bila u kontaktu. Nisu razvile sestrinsku ljubav, što je na mlađe sestre više utjecalo, nego na nju. Sestra Nada otvoreno u

pismu namijenjenom Ireni piše kako je oduvijek htjela pridobiti sestrinu pažnju koja se prema njoj ponašala službeno, samo kao prema sestri, bez veće ljubavi. Česte obiteljske svađe utjecale su na svaku sestru drugačije. Irena je bila sklona traženju osobnog identiteta, ali joj to nije uspijevalo.

Obje su obitelji lagano propadale, a obiteljski odnosi ili nisu postojali ili su jenjavali. Obitelj Stipančić propada zbog financijske krize jer se sva imovina i ušteđevina trošila na sina koji je trebao zadržati ugled i status obitelji. Osim financija, obitelj propada i zbog političkih promjena te prodora Mađara na hrvatsko tlo. Irenina obitelj raspada se zbog ratnog stanja u državi i različitim svjetonazorima djece u odnosu roditelja. Irena seli u Zagreb zbog studija, njezina obitelj seli u Opatiju, kasnije svaka od sestara odlazi drugim smjerovima, otac im umire, a majka ostaje depresivna. Obiteljski odnosi svedeni su na rijetka pisma između sestara. Iako su romani iz različitih književnih razdoblja, ovim radom istaknula se njihova sličnost.

6. Popis literature

1. Čudina Obradović, M. i Obradović, J. *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006.
2. Durić, D. „Autoritet i obitelj u romanu "Posljednji Stipančići" Vjenceslava Novaka“, *Kroatologija*, 2 (1); str. 19-41, 2011.
3. Galić B. „Moć i rod“, *Revija za sociologiju*, Vol XXXIII, No 3-4, str. 225-238, 2002.
4. Jelčić, D. *Posljednji Stipančići*, U: Dubravko Jelčić, Velimir Visković, *Posljednji Stipančići; Pripovijetke Slavka Kolara*, Zagreb, Školska knjiga, 1996.
5. Jelčić, D. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, Naklada Pavičić, str. 239-255, 2004.
6. Kozarić, M. *Obitelj u Posljednjim Stipančićima Vjenceslava Novaka*, završni rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, 2019.
7. Nemeč, K. *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. st.*, Zagreb, Znanje, 1995.
8. Nemeč, K. *Povijest hrvatskog romana : od 1945. do 2000. godine*. Zagreb, Školska knjiga, 2003.
9. Nemeč, K. *Svjetlo u crnom oklopu: književni svijet Vjenceslava Novaka // Otrov u duši / Vjenceslav Novak*, Zagreb, Mozaik knjiga, str. 5-23, 2009.
10. Novak, V. *Posljednji Stipančići*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.
11. Prohaska, D. *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 40-41, 1921.
12. Rosić, V., Zloković, J. *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*, Rijeka, Graftrade, 2002.
13. Šicel, M. *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća : knjiga II. : realizam*. Zagreb, Naklada Ljevak, 2005.
14. Vrkljan, I. *Sabrana proza 1*, Zagreb, Profil, 2006.
15. Vukasović, A. *Pedagogija*. Zagreb, Alfa d.d., 1994.
16. Vukasović, A. *Obitelj – vrelo i nositeljica života*, Zagreb, Hrvatski katolički zbor, 1999.

Mrežni izvori:

1. „Novak, Vjenceslav“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>, posjet 21. lipnja 2020.
2. „Vrkljan, Irena“ *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65508>, posjet 25. srpnja 2020.
3. „Patrijarhat“ *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023>, posjet 3. kolovoza 2020.

7. Sažetak

Realistički roman *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i suvremeni roman *Svila, škare* Irene Vrkljan promatrani su u kontekstu obiteljskih odnosa. Obitelj Stipančić predstavlja patricijsku patrijarhalnu obitelj u kojoj očev strogi autoritet ima loše posljedice po djecu. Unutar obitelji nema prisnih odnosa i ljubavi, a obitelj propada zbog financijskih i političkih promjena tog razdoblja. Zbog krute očeve stege i u traženju slobode od autoriteta djeca odlaze krivim smjerovima. Sin napušta studij i kasnije prelazi na mađarsku stranu, a kći psihički i fizički propada jer biva iznevjerena od svih članova u obitelji. Obitelj u romanu *Svila, škare* bori se s vlastitim i društvenim problemima svog razdoblja. Često migriraju iz države u državu zbog ratnog stanja. Djeca žive uz autoritarnog oca, ne razvijaju prisnije odnose jer su odvojena jedna od drugih. Protagonistica traži konačno samoostvarenje, no u tome ne uspijeva pa se miri sa svakodnevicom u kojoj se nalazi. Strogi i autoritaran odgoj ima loše posljedice za budućnost djece jer ona traže idealnu slobodu koju ne mogu naći.

Ključne riječi: obitelj, odgoj, autoritet, patrijarhat, identitet, brak, obrazovanje